

Páskándi Géza, az önéletrajzíró

A BEGYŰJTÖTT VALLOMÁSAIM MARGÓJÁRA

Páskándi Géza pályájának – akkor még nem sejtett – vége felé önéletrajz írásába fogott. Aki szinte minden művében: versében, történelmi drámájában, esszéjében, egy kis túlzással, *saját* életét örököltette meg – pontosabban, életrajzi vonásokat kölcsönzött valódi és fiktív hőseinek –, az most végső összegzésre szánta el

magát. Az író a kezdet kezdetén még nem tudhatta, hogy vállalkozása több mint kockázatos, hiszen az igazi önéletrajz (Gorkijtól Kassák Lajosig számtalan példa bizonyítja) nem csupán gondolati konstrukció, hanem hús-vér alakokat (is) *mozgató*, többnyire a széppróza felé kitérő szépirodalmi mű. Amely, az *eddig nem* mondottakat mondva, akár beilleszthető a korábbi, más jellegű írások folyamába is. Van kezdete és van vége, s a mesefolyam épp olyan szigorú szerkezeti rendnek van alárendelve, mint ami az ettől eltérő műfajú alkotásokat ugyancsak meghatározta. Az *emlékezőnek* megadatott a türelem képessége, s aki ragaszkodott az időrendhez mint linearitáshoz, az előre vivő építkezéssel többé-kevésbé kizárta az ilyesféle munkáknál óhatatlanul jelentkező veszélyt, az önismétlés lehetőségét.

Antológia Kiadó
Lakitelek, 1996
240 oldal, 2576 Ft

A *Begyűjtött vallomásaim*, a föntieket figyelembe véve, mindenképp rendhagyó mű. Nem az önéletrajz – fókuszában az igazságtalanul elszenvedett hatévi börtön-rabsággal – bomlik ki benne, minden leplezésnél ítélkezőbb, szociografikus képét adva a Duna-delta-i gulágnak, hanem az író szellemi készenlétének (mint *örökké őrlő malom*: gondolkodásának) megannyi összetevője világosodik meg. Ha a vallomás tevő töprengését vesszük – „e munka címe talán az is lehetne: *Isten, nemzet, kommunizmus*” –, egy kissé leegyszerűsödnek, valamennyire tán meg is hamisítódnék a filozófiai beütésű, a történelmi, kisebbségpolitikai, nemzetkarakterológiai, művészeti és nyelvészeti stb. elemzéseket анекdotákkal, közmondásokkal, nyelvi játékokkal s facsarintásokkal elegyítő *esszé* bakugrásokban megnyilvánuló játékosága. A jól kitalált *költői póz*, amely a társadalomtudományi kitekintéseken, a huszadik századot nagyon is megülő eszmarendszerek (fasizmus, kommunizmus) tárgyalásán túl a Mucsai Nostradamus, e csörgősipkás harlekin jövőmondását is magában foglalja.

Páskándi nem szűnik meg hangoztatni, ismétlést ismétlésre halmozó *elánal*, a *catoizmuson* alapuló elemzéseinek komolyságát – nála az említett fogalom nem mást jelent, mint „akár kényszerképzetszerűen, rögeszmésen is ragaszkodni valamihez, de ami mégsem feltétlenül beteges” –, ám (önmegnevezéssel) *stiláris fenegyerek*ként az életrajzból következő *komor égboltra* minduntalan virgonc bárányfelhőket rajzol. Avval is, hogy többnyire – igen-igen sokszor – elkalandozik tárgyától, s a politikai-gazdaságtani eszmefuttatásba humor-fullánkját belemélyíti (pl. [a gazdaságtan] „a pulikutyát küldi el vízibúvárnak és a kacsát juhokat terelni”). De méginkább azzal derűsíti a Trianon-sötétségből még ma sem egykönnyen kibontakozó látóhatárt („csak a Trianon-ellenesség igazi antifaszizmus és antibolseviz-

mus, mert nem tüneteket, hanem az ok tövét, gyökerét metszi el”), hogy a közép-európai író örökös fenyegetettség-érzetéből, nem kis furfanggal, az élest és alkotást segítő fegyvert kovácsol magának.

Ha a *szekus*, a román államvédelmi embere rájött arra, hogy „az ember *priuszeltüntető állat*”, akkor a priuszos író, az 1956-os magyar forradalom igazságának hangoztatásáért külföldön igencsak megvesszőzött szellemi ember megpróbál – egyéniségét azért föl nem adva – ennek jegyében élni. Ezért a „dupla fenekű”, átírt, antedatált stb. versek stílus-kacsaringója (a *Begyűjtött vallomásaim* egész tárházat adja az ilyen jellegű, harcos, ám maszk mögé búvó s onnan perzselő líradaraboknak), s a különleges „műfajként” tisztelt *Létstiliztika* erkölcsi fölénye. Már a börtönben előkészítődött ez a magatartásforma, különben hogyan is íródhatott volna meg 1958 telén, Nagy Imre kivégzésének hírére a titokban elkapart hős előtt fejet hajtó *Temetőbogarak* („Van férges földnek, / rovára rögöknek, / kik fantasztái valami öröknek, / s födetlenül nem hagynak, ne rettenj, / mert nem marad itt senki temetetlen!”).

Jóllehet a könyv hosszúra nyúlt „műfajkereső” bevezetőjéből való, de az egészre rávilágít a legezaktabb szövegkörnyezetet is megélenkítő költői látás mint *lírafutam* gyakran a múlttal összekötő bizonyossága. „Az időt ki világítja át? Az lenne a Nagy Átvilágítás! A XX. századé! Ki világítja át az eget, az ég mögött? Az űrt és a légüres teret, ha van? Ne elégedj meg semmivel.”

Az oknyomozás, látható, nem kis igénnyel készült, s ha Páskándi teljesség-igényét vesszük – aminek többször is hangot ad –, az eddigi, *szépirodalmi* életműben (esztétikailag releváns darabokban) sokkal jobban közel került az általa óhajtott *eszmenyi* állapothoz, mint önéletrajzi vallomásaiban. Am ide-oda kalandozó, saját szellemes beszédét fűszerként ízelelő stílusa

„toporzékol, ugrál, kihagyásos”, annak ellenére, hogy túlságosan is megrészegül saját szavaitól. Nyelvbiztonsága és szójátékokban megmerítkező végnélküli leleményessége, sőt az abszurdot – abszurdoidot – fölöttébb kedvelő példabeszéd-készsége teszi, hogy a témától elkanyarodó mellékgondolatokban is ott a hajlíthatatlan lényéből következő néven nevezés bátorsága.

Nagyképűségét oldandó, szívesen áll olyan mérce alá, amely rá nézve hízelgő. Hogy ebben a kreált, furcsa és szokatlan helyzetben fejével följebb tolja a lécet? A *Holdbumeráng* című verseskönyvének egyik epigrammája – „utolsó lelkem a humor” – arról a kedélyállapotról árulkodik, amelyben a drámaírás fejedelmének megidézése nem vétség. „Ha Shakespeare az *avoni hattyú* volt – én Szatmárnémetiből a Lókerti Hattyú, de minimum a *Sétatéri Hattyú* vagyok Kolozsvárott (ott ugyanis tó van).”

Ezek a játszadozások természetesen csak keretei a *Begyűjtött vallomásaim*nak. A minduntalan megidézett vidámságban talán nem lesz olyan keserű az életútnak az a szakasza – a raboskodás után sem felhőtlen, épp a politikai éberséggel állandóan ellenőrzés alatt álló megannyi év –, amiben vissza kellett nyernie az írónak *nevét*, s nem kevésbé a cenzúrát megtévesztő-átejtő parabola-biztonságát. A börtönből való szabadulás, a kolozsvári, a szatmári – a családnál tett – látogatások, az apa, az anya, a börtöntöltelék rokongyereket többnyire szégyellő rokonok szeretete, illetve keménysége, egyszóval az emberi sorsok, a megváltozott család- és utcaképpel, külön-külön is föladták az írónak a leckét. Aki a magyar forradalommal, büszkén vallja, *újjászületett*, de aki továbbra is ki van téve a besúgórendszer titkos, de jól működő antennáinak, a hiú cenzor, költői néven: Pozdorja elvtárs kénye-kedvének, s nem utolsósorban saját – időközben meghaladott – marxista eszmerendszerének is.

Tehát Páskándi önéletrajzi „regénye” – ciklusokra épülő esszé-sorozata – valamennyire fejlődés-regény is. S nincs az a filozófiával telített, de valójában sokszor csupán a gyalog-filozófia „humoros” érvrendszerével élő *költői bakafántoskodás*, ami csak meg is közelítené az írónak a valásból a kisebbségpolitikába, a nyelv- és stílusművészetből a lélektanba, a történelemből az „időbölcséleti hashajtó” határvidékére irányuló bakugrásait. Evvel csöppet sem azt akarom mondani, hogy a *hedonikus alkatú* s a túlélésre berendezkedő író nem veszi komolyan a tárgyát – Marxot és Spinózát, Arcimboldót és Gorbacsovot, Mao Ce-Tungot és Antonescut, Szenczi Molnár Albertet és Rejtő Jenőt, Kogutowitz Manót és Newtont megidézve nagyon is komolyan veszi (itt tekintünk el az idézettel, példával, hangulatfokozó kijelentéssel fölemlített másfél-száznál több *beszédes* név felsorakoztatásától) –, csupán annyit jegyzek meg, hogy harlekini mosollyal a szeme csücskében annyira kitágította a létösszefüggések megmutatására is alkalmasnak tetsző *cirkuszi porondot*, hogy ember legyen a talpán, aki a visszautalásokban, alá- és fölérendelésekben, az örvényszerűen gomolygó közmondásokban és aforizmákban, nyelvi csusszintásokban s facsarításokban fölfedezi azt a réteget, ami a *Begyűjtött vallomásaim* című, történelmi keretben végzett eszmeruttatásnak a sava-borsa.

Magyarságszemléletét, a toleranciára épülő kisebbségfilozófiáját, minden népet és nemzetet egyformán becsülő humánizmust, valláson túli vallásosságát, írói erkölcsét, a *mennydörgő retorikán* túl is érezhető gazdag lelkivilágát az ezer ismétlés, túlbeszélés, némelykori aránytévesztés ellenére is jól lehet észlelni. Az irodalmi adalékok filológiai bősége ugyancsak lefegyverző. Ebben a – vállalt – túlbeszélésben alighanem az író szemérmessége is tetten érhető, hiszen az életrajzi momentumokat fölelevenítő szépprózai és drá-

mai-művek (*Weiskopf úr, hány óra?* az életrajzi betétként itt is közreadott *A Tánco*s, a *Vendégség* stb.) az érzéki és intellektuális élményt autentikusabban, esztétikailag hatékonyabban jelenítik meg.

Más kérdés, hogy Páskándi ebben a valóságos szerkezet nélküli folyamatban, többek között, nem törekedett jellemalkotásra, a hősök egymáshoz való viszonyát és fejlődését is meghatározó cselekmény megrajzolására, sokkal inkább gondolkodásának eredetét és mélységét, sokirányú tájékozódását akarta megmutatni.

Hogy a *Begyűjtött vallomásaim*, minden értéke ellenére, csupán félsiker lett, elsősorban a pontosan meg nem határozott műformának, s a bizonytalanságok-

ból eredő, túlonúl labilis emlékfölidésnek köszönhető. Egy, az önéletrajz fontosabb eseményeit visszaadó műben nem lehet – vagy legalábbis nem kívánatos – ennyi visszautalás, illetve az eredeti műre való (gyakran annak esszenciáját pár mondatban fölillantó) *hivatkozás*, hiszen a számtalan, szinte a part nélküli ismétlés elveszi a levegőt az új, most először fölidezett helyzetek-történekek elől. S az írói szándék ellenében épp az válik súlytalaná, aminek nagyon is súlyosnak kellene lennie.

Szakolczay Lajos